

AVRASYA BİRLİĞİ PROJESİ VE TÜRK DIŞ POLİTİKASINA YANSIMALARI

Yasin ÖZTÜRK*

ÖZET

Çarlık Rusya, Birinci Dünya Savaşı sırasında Bolşevik Devrimi ile yıkılmış ve savaş dışı kalmıştır. Avrupalı müttefiklerinden beklediği yardımı alamayan Rusya’da bu tarihten sonra bir kimlik tartışması ortaya çıkmıştır. Rusya’nın bu kimlik tartışması günümüze kadar süregelmiş ve bugün Avrasyacı fikir akımı Rus dış politikasının temel taşı haline gelmiştir. 2011 yılında Avrasya Birliği projesi fikri Putin tarafından net bir şekilde ifade edilmiştir. Bu birlik Türkiye’yi yakından ilgilendirmektedir. 2000 sonrası dönemde çok yönlü ve etkin bir dış politika izleyen Türkiye için, Avrasya Birliği projesi Batı eğilimli dış politika anlayışından göreceli vazgeçebileceği ihtimalini doğurmuştur. Batı odaklı Türk dış politikasının çok boyutlu hale gelmesi ve Türkiye’nin Avrasya Birliğine dahil olabilmesi ihtimali hem Türkiye için hem de ABD ve AB için büyük bir önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Rusya, Avrasya, Avrasyacılık, Avrasya Birliği, Türkiye

EURASIAN UNION PROJECT AND THE REFLECTIONS OF TURKISH FOREIGN POLICY

ABSTRACT

The Tsarist Russia was collapsed During the First World War by Bolshevik revolution and has been left out of war. When the Russia couldn't receive the expected aids from the European allies after this date a national id argument has been shown up. This national id argument of Russia subsist long these years up to now, and nowadays the Eurasian Thought Trend has become the basis of the Russia's foreign policy. In 2011 idea of Eurasian Union project has been clearly expressed by Putin. And this unity is closely related to Turkey. After 2000, for Turkey which has been pursuing a multi-dimensional and proactive foreign policy, the Eurasian Union Project possibly has led to abandon its Western-oriented foreign policy approach. The Turkish foreign policy which was entirely focused on west, got a multi-dimensional and the possibility of Turkey's inclusion to the Eurasian Union is very important both for Turkey and US, EU.

Keywords: Russia, Eurasia, Eurasianism, Eurasian Union, Turkey

* Kırıkkale Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Yüksek lisans öğrencisi

Giriş

Birinci Dünya Savaşı sürerken Rusya'da Bolşevik Devrimi meydana gelmiş ve bu durum Rusya'nın savaş dışı kalmasına sebep olmuştur. Müttefiklerinden beklediği yardımı alamayan Rusya, bu tarihten sonra Bolşevik idaresine girmiştir. Bu olayın akabinde uluslararası sistem içerisinde yalnız kalan Rusya'da, akademisyenler ve düşünürler tarafından Rusya'nın Batılı mı yoksa Doğulu mu olduğunu tartışmaya başlanılmıştır. Bunun üzerine Avrasyacılık fikir akımı geliştirilmiştir. Rusya'nın Batıyla işbirliği halinde değil de kendi yapısal değerleri üzerinde büyüüp gelişebileceğini öngören Avrasyacı düşünce, ortaya çıkışından bugüne Rus dış politikasının mihenk taşlarından birini oluşturmuştur.

SSCB'nin kurulması, ABD ve Batı karşıtı bir sistem oluşturulması da Avrasyacı düşünce çerçevesinde meydana geldiği söylenebilir. SSCB ile iki kutuplu bir düzenin meydana gelmesini sağlayan Rusya, Batıya karşı durarak kendi gelişimini ve bütünleşmesini tamamlayacağı fikri içerisinde girmiştir. Bu fikir, ortak köklerden gelen Slavları ve diğer Asya toplumlarını özellikle de Turani halklarını bir araya getirerek oluşturmuştur. Ancak tamamen Batı karşıtı bu yapı başta ekonomik sebeplerden ötürü 20. yy'ın sonlarında dağılmıştır.

SSCB'nin dağılmasından sonra ise; Rusya'da yeni arayışlar başlamış ve Yeni-Avrasyacılık düşüncesi işlerlik kazanmaya başlamıştır. Bu dönemde bir Atlantikçi-Avrasyacı çatışması içinde olan Rusya, Yeni-Avrasyacı bir politika izlemiştir. Özellikle 2000 sonrası dönemde Rus dış politikasının ana teması haline gelen Yeni-Avrasyacılık düşüncesi, Rusya'nın SSCB'ye benzer ancak başlangıçta ekonomik temele dayalı bir yapı oluşturmayı hedeflemiş ve bunun için de Avrasya Birliği Projesini uygulamaya koymuştur.

Avrupa Birliği'ne benzer bir altyapıda oluşturulan Avrasya Birliği, Rusya'nın SSCB dönemi hâkimiyet alanına tekrar ulaşmak için uygulamaya koyduğu bir proje olarak kabul edilebilir. Ancak Rusya, SSCB'nin yıkılışından gerekli dersleri çıkarmış ve Avrasya Birliği Projesini en azından şimdilik siyasi bir hamle olarak veya bir yeni kutuplaşma amacı olarak değerlendirmemesi gerektiğini her seferinde vurgulamıştır.

2000 sonrası dönemde Rus dış politikasında bu tip değişiklikler meydana gelirken aynı zamanda da Türk dış politikasında da temel çizginin dışına kaymaya başlamış ve çok yönlü dış politika izlemeye başlamıştır. Özellikle Avrasya Birliği'nin 2011'de ilan edilmesi ile birlikte bu yapının, Türkiye'nin 1959'dan bugüne kadar katılmayı beklediği Avrupa Birliği'ne bir alternatif olabileceği fikri gündeme gelmiştir. Türk dış politikasında eksen kayması

söylentilerine neden olan Avrasya Birliği Projesi'nin hem Türk dış politikası için hem de Avrasya coğrafyası için yeni bir düzenin oluşturulmasında ilk adım olduğunu söylenilebilir.

Bu makale de; öncelikle Avrasyacılık fikir akımının tarihsel bağlamda teorik ve pratik arka planı ele alınmış akabinde de Avrasyacı düşüncenin yansıması olan Avrasya Birliği projesinin Türk dış politikasında ortaya çıkaracağı dönüşüm değerlendirilmiştir. Bu açıdan bakıldığında Avrasya Birliği projesi 2015'de hayata geçirildiğinde Türk dış politikası için bir alternatif oluşturması muhtemel görülmektedir.

Avrasya Neresidir?

Zbigniew Brzezinski'ye göre; Avrasya dünyanın yönetilmesi en güç coğrafyasıdır. ABD'nin uluslar arası sistemde liderliğini tehdit edebilecek ve hiçbir gücün tek başına yönetmeyeceği coğrafya olarak nitelendirilmektedir. Dugin'e göre çok büyük bir kıtasal mekânı işgal eden Avrasya, kadim medeniyetlerin beşiği ve bilinen eski dünyanın birikimine sahip olması özellikleriyle bugünün küresel dünyasına meydan okuyacak bir jeopolitik düzlemi temsil etmektedir. Rusya devasa mekânsal kütlesiyle Avrasya kıtasının kalpgah'ında tarihsel bir güç olarak ortaya çıkmaktadır. Avrasya, kendi içinde potansiyel Avrasyacı güçleri de barındırmaktadır ama Dugin'e göre bu güçlerin hiçbiri Rusya olmadan Avrasya jeopolitiğini kendi lehlerine kullanma yetisine sahip değildir. Bu noktada tarihin Rusya'ya yüklediği misyonun yerine getirilebilmesini öneren Dugin, Anglo-Saxon Atlantikçi küreselleşmenin alaşağı edilmesini, Rusya (Heartland) ile diğer Avrasyacı kıyı güçlerin (Rimland) işbirliği yapması şartına bağlamaktadır. Dugin'e göre tarihsel tecrübeler ve Avrasyacı jeopolitiğin Rusya'ya sunduğu olanakların en iyi şekilde kullanmanın yolu, ne Doğulu ne de Batılı fakat her ikisinin de merkezinde yer alan Rusya'nın, Rimland ile eşit temelli bir ilişki içine girmesidir. Bu eşit temelli ilişkinin Avrupa ayağının yegâne adresinin Almanya ile kurulacak bir ittifak olduğunu belirten Dugin, Doğuda ise Japonya'nın bu görev için en uygun ülke olduğu kanaatindedir. Böylece merkezinde Moskova'nın yer alacağı ve Berlin'in Batı'dan, Tokyo'nun da Doğudan destek vereceği 'Üçlü Komisyon Hükümeti' sayesinde Yeni İmparatorluk Avrasya'sının Rusya önderliğinde toparlanmasını öngörmektedir¹.

¹Zbigniew Brzezinski, Büyük Satranç Tahtası, Çev: Yelda Türedi. İnkılap Yayınları, İstanbul,2010.

Avrasya Kavramı ve Sınırları

Avrasya kavramı, kelime kökleri itibariyle Avrupa ve Asya'nın bileşiminden meydana gelmiştir. Genel manada Avrupa ve Asya kıtasını kapsayan coğrafi alanın birleştirildiği varsayılarak oluşan Avrupa'nın en batısı olan Portekiz'den Asya'nın en doğusu olan Bering Boğazına kadar olan ki bölgeyi ifade ettiği söylenilebilir. Ancak Avrasya kavramına sadece coğrafi bir çerçevede bakmak bu kavramın sınırlarını daraltabilir. Bu bağlamda Avrasya için Hıristiyan-Müslüman-Musevi dinlerinin bir arada bulunduğu, dünyanın en kalabalık nüfuslu ülkelerinin üzerinde bulunduğu, tarihin en büyük savaşlarının yaşandığı coğrafya olarak da tanımlamak gerekmektedir.

Brzezinski'ye göre Avrasya; Portekiz'den Bering Boğazı, Letonya'dan Malezya'ya kadar uzanan alanı, dört kritik bölgeye ayırıp inceleyerek (Avrupa, Rusya, Orta Asya ve Doğu Asya) jeo-stratejik oyuncular ve jeopolitik eksenler adını verdiği ülkelerdir. Dünya nüfusunun % 75'i Avrasya'da yaşamaktadır. Yer altı zenginlikleri açısından da dünyanın en zengin bölgesini oluşturmaktadır. Avrasya Dünya GSMH'nin % 60 ve bilinen dünya enerji kaynaklarının ¾'ünü kapsamaktadır. Avrasya aynı zamanda politik açıdan dünyanın en iddialı ve dinamik devletlerini bölgesinde barındıran bir konumdadır. ABD'den sonra, ekonomisi ve askeri silahlara en fazla para harcanan açısından en büyük altı devlet bu bölgededir. Dünyanın bilinen ve tahmin edilen nükleer güçleri yine bu bölgededir. Bölgesel hegemonya ve küresel etki yaratmaya hevesli dünyanın en yoğun nüfuslu iki ülkesi de bu bölgededir².

Avrasya, Amerika'nın politik ve/veya ekonomik liderliğine potansiyel meydan okuyan yer görünümündedir. Amerika'nın şansı bu bölgenin çok büyük olması nedeniyle politik açıdan tehlike arz etmemesidir. Avrasya üzerinde küresel liderlik için mücadelenin devam ettiği bir satranç tahtası konumundadır. Amerika'nın küresel egemenliğinin boyutu çok büyük olmasına rağmen iç ve dış kısıtlamalardan dolayı fazla derin değildir. Avrasya'nın büyüklüğü ve çeşitliliği ve bazı devletlerin gücü, Amerika'nın bu bölgedeki kontrolünü ve etkinliğini kısıtlamaktadır. Bu kıta, ekonomik ve politik açılardan üstün bir güce boyun eğemeyecek kadar büyük, kalabalık, değişik kültürler içeren ve geçmişten beri hırslı ve enerjik politik yapılara sahip devletlerden oluşmaktadır³.

Avrasya'nın önemi ABD'nin dünyadaki süper güç olmasını engelleyecek potansiyele sahip bir bölge olmasından kaynaklanmaktadır. ABD dışındaki diğer büyük devletlerin birçoğunun bu bölgede olması hakimiyet teorilerinde

²Brzezinski, a.g.e. s.52-53.

³Brzezinski, a.g.e. s.53.

belirtildiği üzere Avrasya'ya hakim olanın dünyaya hakim olabileceği görüşü ABD için bu bölgenin önemi daha da arttırmıştır.

Avrasyacılık Ne Demektir?

Avrasyacılık düşüncesinin ortaya çıkışı üzerinde tam bir uzlaşma olmasa da en genel yaklaşımla bu düşünce Rusya'nın I. Dünya Savaşı sırasında müttefiklerinden umduğu ekonomik ve askeri yardımları alamaması neticesinde 1917 Bolşevik Devrimi ile savaş kalması sonucu ortaya çıktığı kabul edilebilir. Bolşevik idaresine geçen Rusya'dan Avrupa'ya kaçan aydınlar ve akademisyenler Avrasyacılık fikrini ortaya koymuşlar ve Rusya için gelişmenin ve büyümenin kendi varlığını oluşturan Moğol-Tatar-Türk ve Slav kültürlerinin bir araya gelerek oluşacağı fikri öne sürülmüştür.

Avrasyacı düşünce; “1920’de Rus muhacir aydın Trubestkoy’un Sofya’da, Batıcılığı eleştiren Avrupa ve insanlık adlı kitabı ile başlamaktadır. Bu çalışmaya yankı olarak Sofya’da bir çok aydın Rus muhacir bir araya gelerek Doğu’ya göç(1921), Yollarda(1922) ve Rusya ve Latincilik (1923) adlı üç makaleler toplusu, daha sonra ise yayın evi kurarak Avrasyacılık tarihi ile ilgili bir çok değerli çalışmalar yayınladılar. Bunların içinde en önemlilerinden biri N. S. Trubetskoy’un Çingizhanın Mirası eseridir. Rus tarihine Avrasyacılığın ana bakışını sergileyen bu kitapta, Rusların ulusal, siyasi kimliğe ulaşmasında Moğol – Tatar istilasının en büyük unsur olduğu tezi öne sürülmüştür⁴”.

Soğuk Savaş döneminde SSCB'nin NATO ve müttefiklerini tamamen düşman gören dış politika anlayışı sebebiyle, ABD'nin uluslar arası politikada etkin olmasına karşı ortaya çıkan Yeni Avrasyacı düşünce bile bu dönemde yeterince etkin olamamıştır. SSCB'nin resmi politikası dışında var olma çabası içerisinde olan her düşünceyi yok sayması Yeni Avrasyacı düşüncenin Soğuk Savaş sonrası döneme kadar hemen hemen hiç tartışılmamasına sebep olmuştur.

Başlangıçta Klasik Avrasyacılık şeklinde ortaya çıkan bu düşünce ilerleyen zamanda özellikle Soğuk Savaşın bitmesiyle Yeni Avrasyacılık şeklinde kendini göstermiştir. Bu bağlamda bakıldığında bu iki fikir akımının zamanla ve uluslar arası sistemin durumuna göre nasıl bir değişiklik gösterdiğini açıkça görebiliriz. Bu iki fikir akımının temel prensiplerine bakarsak; iki gelenek de Rusya'yı, Avrasya kara kıtasının geniş

⁴Fuad Hilalov., “Yeni Avrasyacılık ve Rusya”, Turgut Özal Uluslararası Ekonomi ve Siyaset Kongresi II e-kitap.-[http://iys.inonu.edu.tr/webpanel/dosyalar/1427/file/fuadhilalov.pdf-s.462\(E.T.30.12.2012\)](http://iys.inonu.edu.tr/webpanel/dosyalar/1427/file/fuadhilalov.pdf-s.462(E.T.30.12.2012)).

topraklarında yerleşmiş farklı kültürden insanları kapsayan ve böylece tek vücut olmuş bir uygar varlık olarak görmüş ve Rusya'nın Batıyla değil Slav ırklarıyla bir araya gelerek Rusya'nın büyüyüp gelişebileceğini destekleyen düşünce yaklaşımıdır. 19. yüzyıldan bu yana devam eden Rus milliyetçiliği düzleminde, her iki gelenek de Klasik ve Yeni Avrasyacılık Rusya Avrasya'sını temel olarak "Batı"⁵ ile olan zıtlıklar açısından tanımlamaktadırlar.

Klasik ve Yeni(Neo) Avrasyacı teorileri birbirinden ayıran en temel fark Batı'nın tanımlanması noktasında oluşmuştur. Her kavram zıttı ile var olmaktadır, sözüne binaen hem Klasik hem de Yeni Avrasyacı teori kendilerine karşıt olarak bir Batı tasvir etmişlerdir. Anca bu iki Avrasyacı yaklaşım için ayırım noktası tam burada oluşmuştur. Klasik Avrasyacı düşünce, Batı'yı tasvir ederken dönemin şartları ve ABD faktörünün henüz etkin olmaması sebebiyle Batı, dönemin güçlü devletlerini barındıran kıta Avrupa'sı olmuştur. Ancak Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan Yeni Avrasyacı düşünce için Batı, tasviri kara Avrupa'nı değil aksine Doğu Avrupa'yı da içine alacak bir şekilde ortaya konulmuş ve öteki olarak ABD ileri sürülmüştür. Şekil bakımından Klasik ve Yeni Avrasyacı düşünce ayrılmış görünse de her iki teori de Rusya'nın varlığını ve bekasının sürdürülmesini bölgedeki Tatar, Slav, Moğol ve Türk unsurların bir araya getirilmesi olacağı noktasında hem fikir olmuştur.

Bu fikir alt yapısı Rusya'nın bölgede ŞİÖ, Avrasya Ekonomik Topluluğu..vs. gibi entegrasyon çabalarına girmesine sebep olmuş ancak bu yapılanmaların hiçbirisi istenilen başarıya ulaşmamıştır. Yeni Avrasyacı düşüncenin en yeni yansıması olarak ise 2015 yılında kurulması öngörülen Avrasya Birliği olmuştur. Kimi akademisyenlere göre; Avrasya Birliği, 2012 yılında Rusya, Azerbaycan ve Belarus arasında imzalanan gümrük birliği antlaşması ile artık bir proje olmaktan öte bir hal almıştır. Ancak Birliğin, bugün halen bölgede siyasal olarak bir çerçeveye bürünememesi, küresel ve bölgesel manada henüz etkin bir güç haline gelememesi sebebiyle halen bir proje olarak kabul edilebilir.

⁵ Batı nedir; Klasik Avrasyacılara göre; Batı, Avrupa demektir ve bilhassa Batı Avrupa ve oradaki Fransa, Almanya, İngiltere, İtalya ve Avusturya-Macaristan gibi öncü endüstriyel imparatorluklardır. Batı Avrupa uygarlık bölgesi ile Rusya Avrasyacılığı arasındaki uzlaşmaz zıtlık, onların düşünce dünyalarının temelinde yer almakta ve bu zıtlık, ilk Avrasyacılık manifestosu olan Nikolai Trubetskoï'nun "Avrupa ve İnsanlık" (Europe and Mankind) eseri ile ki bu eser Spengler'a cevap olarak kaleme alınmıştır. Klasik Avrasyacılar mevcut farklılıkları tanımlarken Rus milliyetçi geleneğinin söylemlerini kullanmaktaydılar. Yeni Avrasyacı Dugin' e göre ise Batı; Atlantik'in ötesi Kuzey Amerika'dır. Bkz. Mark Bassin., "Klasik ve Yeni Avrasyacılık Geçmişten Gelen Devamlılık".Çev: Özgür Tüfekçi. Bilge Strateji, C:2, S.4. İstanbul, 2011,s.126.

Avrasya Birliği Projesinin Bugünü-Geleceđi

Sovyetler Birliği'nin yıkılması, eski Sovyet coğrafyasında ülkeler arasında kurulmuş olan sosyal, siyasal, ekonomik yapının işlerliği tamamen kaybetmesine sebep olmuştur. Bu durum eski Sovyet coğrafyasında büyük bir boşluk meydana getirmiştir bu beraberinde ekonomik, toplumsal, siyasal birçok sorun meydana getirmiştir. Bu durum 1990'ların ilk yarısında bölge ülkelerini, ulusal stratejiler temelinde yeni ekonomik ortaklıklar edinme arayışına sevk etmiştir. Birçok Doğu Avrupa ve Baltık ülkesi 2000'ler sonrası AB'ye üye olmuş kimi ülkeler ABD ve AB'nin yeni dünya düzeni bağlamında renkli devrimlerle Batıya entegre edilmeye çalışılmıştır. Rusya ise yakın çevresinde olup bitenlere kısa bir süre seyirci kalmış daha sonra eski Sovyet coğrafyasında etkinliğini tekrar sağlamak için çeşitli girişimlerde bulunmuş ve bölgede yeni bütünleşme politikaları uygulama çabası içerisine girmiştir.

Sovyet sonrası dönemde siyasi ve ekonomik olarak büyük bir dönüşüm yaşayan Avrasya bölgesinde geçiş sürecinin ortaya çıkardığı olumsuz etkiler, kaybolan siyasi ve ekonomik bağların yeniden temin edilmesi ihtiyacı doğmuş Rusya'da bu ihtiyacı kendi öncülüğünde yeni koalisyon grupları kurarak gidermeye çalışmıştır. Bu çerçevede BDT coğrafyasını kapsayan bir "Avrasya Birliği" kurulması düşüncesi ekonomik ve siyasi bir hedef olarak ortaya konulmaya başlanmıştır. Post-Sovyet alanda bölgesel entegrasyon hedefi Avrasya Ekonomik Topluluğu öncesinde birçok girişimi beraberinde getirmiş olsa da bölgesel entegrasyon süreci ancak Vladimir Putin'in iktidara gelmesi sonrasında Rusya liderliğinde önemli bir şekilde hareketlenmeye başlanmıştır⁶.

Ancak Rusya'nın yakın çevresinde bulunan eski Sovyet üyesi ülkelerin birçoğu bu yeni kurulacak yapının Sovyetler Birliği'ne benzer bir yapıda olması endişesi taşımaktadır. Keza tüm dünyada da Avrasya Birliği Projesi aynı şekilde tepki görmektedir. Bu proje gerçekten bir bölgesel bütünleşme projesi mi yoksa eski Sovyet coğrafyasında Rusya'nın askeri ve ekonomik beklentileri çerçevesinde en baştan tasarlama projesi çerçevesinde mi ele alınmalıdır. Kısacası bu yeni kurulacak yapının sadece ekonomik bir temelde mi yoksa sadece Rus dış politikasının bölgesel hegemonya araçlarının yeni bir versiyonu olarak mı faaliyet göstereceği merak edilmektedir.

⁶Osman Ergül, "Rus Dış Politikasında Bölgeselleşme ve Rusya'nın Entegrasyon Stratejisi: Avrasya Ekonomik Örgütü", International Conference on Eurasian Economies, Almatı-Kazakistan, 2012. s.469.

Avrasya Birliğine Giden Yol

Rusya'nın Avrasya Birliği'nden daha önce hayata geçirdiği SSCB, BDT, Şanghay İşbirliği Örgütü ve son olarak da Avrasya Birliği ve geçmişteki bölgesel bütünleşme çabalarının bütünü fikrîsel arka planına bakıldığında Rus yayılmacılığının olduğu kolaylıkla görülebilir. Tarihinin hemen her döneminde var olan Pan-Slavist politikalarla hem yayılmacı hem de milliyetçi temelli bütünleşme çabaları içerisinde giren Rusya'nın bu yayılmacı stratejilerinin temelini "Slavofilizm"⁷ düşüncesi oluşturmaktadır. Bu düşünce daha sonra ki dönemlerde Pan-Slavist düşüncesinin zeminini oluşturmuştur. Çarlık Rusya'sında Türklere karşı olarak yürütülen bu fikir akımı I. Dünya Savaşı sonrasında SSCB'nin kurulmasıyla kapsamına Orta Asya Türk Cumhuriyetlerini de alan ve Batı Katolik karşıtı bir yapıya bürünmüştür. Soğuk Savaş sonrası Yeni Avrasyacı düşüncenin tekrar uyanmasıyla birlikte bu birlik bir çabaları bir dönüşüme uğramış ve daha ekonomik temellere dayalı bütünleşme hareketleri olarak yeniden hayat bulmaya başlamıştır. Bu bağlamda ekonomik temellere dayalı Avrasya Birliği'nin oluşturulması projesi fikri gizli bir Yeni Avrasyacı olduğu tahmin edilen Putin döneminde hayata geçirilmiştir.

Rusya'da özellikle Putin döneminde sürekli vurgulanan ve 2011 yılında resmi bir yapıya kavuşan Avrasya Birliği düşüncesi teorik olarak ilk kez Rus tarihçileri ve entelektüelleri tarafından Sovyet öncesi dönemde 19. ve 20. Yüzyıllarda ortaya çıkmıştır. O dönemin mevcut yapısı göz önünde bulundurularak Rus düşünürler ve fikir adamları Rus gelişiminin ve ilerlemesinin Rusya'nın liderliğindeki bölgesel bütünleşme projeleri ile olabileceği fikri öne sürülmüştür ve dönemin Rus düşünürleri gelecekte Avrasya halklarının bütünleşmesi ile ilgili fikirlerini ortaya koymuşlardır. Ortodoks Hıristiyanlığına gerçekten bağlı olan Rus fikir adamları, Avrasya fikrinin esas anlamı Rusya'nın Asya, Kafkasya ve Doğu Avrupa'da bir numaralı süper güce dönüşerek bütün bu bölgelere ideolojik, siyasi, fikri, kültürel, ilmi, ekonomik, manevi ve askeri açılardan etki etmesidir. Çarlık

⁷Slavofilizm: "Başlangıçta Batıcılık olarak bilinen eğilime karşı çıkan bir grup tutucu soylu ideologu nitelendirmek için kullanılan Slavofil terimi, 19. yüzyıl Rusya'sında gelişmiş ve çeşitli aşamalardan geçerek günümüze ulaşmıştır. Rus gelenekleri ve tarihinin ayırt ediciliğine dair besledikleri derin inançları nedeniyle Slavofiller, ülkelerinin geleceğini Batı'da değil, Ortodoks karakterli kendilerine özgü kimliklerinde aramaktadırlar. Slavofilizmin tarihsel süreçte biri tutucu reformculuk, diğeri Panslavizm olmak üzere iki farklı kola ayrıldığıdır. Panslavizm de tıpkı üzerine inşa edildiği Slavofil düşünce gibi, aslında Batı karşıtıydı ve Rusya'nın çökmüş Batı'nın yıkıcı etkilerine, özellikle de liberalizmine ve soyut hümanizmine karşı korunması gerektiğini savunmaktaydı." Sezgin Kaya, "Rus Dış Politikasında Batı Karşıtlığının Düşünsel ve Tarihsel Gelişimi", Akademik Bakış,C.4, S.4, Ankara, 2010. s.59,61

Rusya'nın yerine iktidara gelen Sovyetler Birliği zaten Avrasyacılık fikrinin tahrif edilmiş başarısız bir denemesidir olarak görülmektedir⁸.

Soğuk Savaş döneminde Sovyetler Birliğinin dış politika yönelimleri sebebiyle tamamen unutilan ve Soğuk Savaş sonrası dönemde de çok fazla sözü edilmeyen Avrasyacılık ve Avrasya Birliği düşüncesi ilk kez 1994 yılında Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev tarafından Moskova Üniversitesinde yapmış olduğu bir konuşmada dile getirilmiştir. Konuşmasında Lev Gumilyev'in fikirlerinden etkilendiğini belirten Nazarbayev Avrasya Birliği fikrinin en somut adımını bu konuşmasıyla atmıştır. Bu ilk girişimin akabinde atılan ilk adım Rus lider Putin'in çabalarıyla 2011 yılının kasımında Belarus, Kazakistan ve Rusya arasında Avrasya Birliği'ni 2015 yılında kurmak için bir anlaşma imzalanması olmuştur⁹. Bu imzalanan anlaşma ile Avrasya Birliği'nin kurulacağı resmi olarak da ilan edilmiş oldu.

Avrasya Birliği'nin Yapısal Özellikleri

2012 yılında Rusya, Kazakistan ve Belarus arasında imzalanan anlaşma ile 2015 yılında kurulması kararlaştırılan Avrasya Birliği, 2012 yılının ekim ayında Rusya'da yapılan başkanlık seçimleri öncesinde Putin'in söylemleri ile daha da net bir hal almış oldu. Putin'in başkanlık seçimlerini kazanmasının akabinde aynı yılın Mart ayında Rusya Devlet Başkanı Medvedev'in ev sahipliğinde Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev, Kırgızistan Cumhurbaşkanı Almazbek Atambayev, Tacikistan Cumhurbaşkanı İmamali Rahman, Ukrayna Cumhurbaşkanı Viktor Yanukoviç, Ermenistan Cumhurbaşkanı Serj Sarkisyan ve Moldova Cumhurbaşkanı Vekili Marian Lupu bir araya geldikleri Avrasya Ekonomik Topluluğu toplantısında Avrasya Birliği'nin 2015'te hayata geçirilmesi için görüş birliğine varıldı¹⁰.

Avrasya Birliği, Sovyet sonrası dönemde eski Doğu Bloğu ülkelerine yönelik olarak Rusya'nın liderliğinde oluşturulan ve Sovyet dönemi mirası olarak birbirlerine her alanda bağlı ve iç içe geçmiş yapıları yeniden bir

⁸CanatMominkulov, "Avrasya Birliği Fikrine Orta Asya'dan Tarihi Bir Bakış",--
-<http://www.orsam.org.tr/yazigoster.aspx?ID=3425>- (E.T. 23.04.2013)

⁹Hakim Alizade, "Küresel Değişimler Eşiğinde Rusya'nın Avrasyacılığı",
-<http://www.sde.org.tr/tr/haberler/1713/kuresel-degisimlerin-esiginde-rusyanin-avrasyaciligi.aspx>-
(E.T. 23.04.2013)

¹⁰Okan Umruc, "Avrasya Birliği 2015'te Geliyor",
<http://www.dunya.com/avrasya-birligi-2015te-geliyor-149321h.htm> (E.T. 24.04.2013)

araya getirmek için bir uyum projesi olarak ortaya konulan bir yapı olarak sunulmuştur. Yeni bir Sovyetler Birliğini meydana getireceği eleştirileri alan Avrasya Birliği Projesi, kuruluş felsefesi olarak Avrupa Birliği'ni örnek alacak ve yine Avrupa Birliği gibi ulus-üstü bir yapıda faaliyet gösterecektir. Tamamen yeni bir bütünleşme modeli olan Avrasya Birliği, Avrasya Ekonomik Topluluğunun birliğe dönüştürmesi fikrini de içerisinde barındırmaktadır. Avrupa ve Asya-Pasifik arasında bir köprü niteliği olarak da görülen birlik, ortak sanayi, enerji ve teknolojik birliktelik yaratmak ve Avrupa Birliği'nde var olan Schengen gibi serbest sınır ötesi hareketliliği kapsayacağı bildirilmiştir. Gümrük Birliği ve Ortak Ekonomik Alanların kurulmasına öncelik veren Avrasya Birliği Projesi bu konuda ilk adımı Rusya, Belarus ve Kazakistan arasında 2012 yılında imzalanan ve sınırların kaldırılmasını öngören antlaşma ile atmıştır¹¹.

Putin, Avrasya Birliği'nin kuruluşu ve kuruluş stratejileri ile ilgili olarak ilk kez 4 Ekim 2011 yılında Rusya'da yayın yapan "*Izvestia*" gazetesinde yayınlanan bir makalesinde bahsetmiştir. Putin bu makalesinde Avrasya Ekonomik Birliği'nin yaratılmasını söylemiştir. Putin makalesinde 1 Ocak 2013'e kadar Avrasya Birliği ile ilgili imzaların atılması öngörürken, 1 Ocak 2012'den itibaren Avrasya Ekonomik Topluluğu altında Tek Pazar oluşabileceğini de belirtmiş ve bu kurulacak yapının temel olarak ekonomik kazançlara ve esaslara dayalı olacağını ifade etmiştir. Gümrük Birliği ve Tek Pazar temelinde oluşturulacak olan bu yapının temel amacı daha yüksek düzeyde entegrasyon olacaktır. Gümrük Birliği ve Tek Pazar'ın daha sonra ki yıllarda kendi bünyesine Kırgızistan ve Tacikistan'ı da katacağıdır¹².

Putin yazısında kurulacak yapının Avrupa Birliği gibi olacağını işaret etmiş ve Birliğin dört sütunlu bir yapı üzerine kurulacağını belirtmiştir. Birlik içerisinde yalnızca mal, emek ve sermaye serbest taşınabilecek ancak üye devletlerin para ve ekonomi politikaları koordineli bir şekilde işlerliğini sürdürecektir. Bu yapıda egemenlik ulus-üstü bir mekanizmaya devredilecektir ve bu yapı muhtemelen birliğin siyasi alana da uzanacaktır. Putin, Avrasya Birliği'nin inşasının Rusya'nın deneyimlerinden, AB ve diğer ulus-üstü örgütlerin yapmış oldukları hatalardan kaçınılması için oluşturulacağını altını çizmiştir. Putin, Schengen Antlaşması ve ortak vize uygulamaları yaratılarak genişlemekte olan Avrasya Birliği topraklarında göç politikası oluşturabileceği böylece sınır kontrollerine gerek kalmayacağını ifade etmiştir. Putin, Avrasya Birliği'nin herhangi bir şekilde AB'ye rakip teşkil etmediğini ve AB'nin Doğu ortaklığı için bir referans

¹¹Uwe Halbach, "Vladimir Putin's Eurasian Union", SWP comments, C.1, Berlin, 2012. s.1,4.

¹²Hannes Adomeit, "Putin's Eurasian Union: Russia's Integration Project And Policies On Post-Soviet Space", CIES, S.4, İstanbul, 2012. s.1.

olacağı ve Sovyet sonrası coğrafyada Avrupa bütünleşmesini tercih eden ülkeler dışlama projesi olmadığı ifade etmiştir. Buna ek olarak Putin, birliğe üye olan ülkelerin daha hızlı ve güçlü bir şekilde AB bünyesinde yer alabileceğini iddia etmiştir. Yine Putin makalesinde hem Avrasya Birliği hem de AB arasındaki serbest ticaret ve ortak düzenleyici sistemlerin bir ortaklık içinde geliştirilmesini vurguladı. Ancak Putin, Rusya'nın bu projesine şüphe ile yaklaşanlara AB ile Rusya arasında hazırlanan Lizbon-Vladivostok ortak ekonomik alanını hatırlattı. Putin, makalesinde bu fikrin ilerleyen

dönemlerde Moskova'nın daha önce ticari ve ekonomik uyum düşünceleri ve sanayi, teknoloji, enerji, eğitim ve bilim alanlarında daha gelişmiş entegrasyon ve ortak politikalar inşa teklifleri sunduğunu ve geçmişte sunulan bu tekliflerin bugün içerisinde aktif olarak tartışıldığı belirtti. Putin'in makalesinde Avrasya Birliği'nin AB'ye bir rakip olarak algılanılmaması gerektiği vurgulanmış ve Avrasya Birliği ve AB arasında temelde ekonomik ve dengeli bir ortaklık kurulması neticesinde bütün kıtada jeopolitik ve jeoekonomik değişimlerin mümkün olabileceği sonucunu ortaya koymuştur¹³.

Bu açıklamadan da anlaşılacağı üzere Putin, Avrasya Birliği stratejilerini çizerken Avrupa Birliği'ni bir rakip olarak değil de bir müttefik olarak algıladığı açık bir şekilde ifade etmiştir. Buna ek olarak Putin'in Avrasya'da yeni entegrasyon projesi olarak ifade ettiği Avrasya Birliği'nin daha önceki bütünleşme denemelerinde temel farklı supranasyonel bir yapıda faaliyet gösterecek olmasıdır.

Putin'in açıklamalarına ek olarak birliğin kuruluş hedeflerine dışarıdan bakıldığında; birliğin ilk hedefi olarak; Amerikan Dolarının bölgede dolaşımını minimum düzeye indirmektir. Kazakistan Cumhurbaşkanı Nazarbayev “büyük kalem malların satışında kendi dövizlerimizden, yani Kazakistan Tengesi, Ruble ve Belarus Rublesinden faydalanmamız gerekiyor” ifadesi ile Doların bu coğrafyada dolaşımını azaltılacağını ve yapılacak ticaret ve ekonomik ilişkiler bölge ülkelerinin yerel para birimleri üzerinden yapılacağını ifade ederek bölgede ABD'nin etkisinin her alanda kırılacağını ilk sinyali vermiştir¹⁴.

İkinci hedef olarak; AEB, birlik her alanda bir işbirliğini hedeflemektedir. Bu alanlar gıda, enerji, eğitim hemen her şeyi kapsayacaktır. Nazarbayev bu hedefi şu sözlerle açıklıyor: “Sonra ortak teknik alanın kurulması, AEB

¹³ Adomeit, a.g.m., s.1,2.

¹⁴ Ömer G. İşyar, “Avrasya'daki Güncel Gelişmelerin Analizi”, Diplomatik Gündem, C.2, S.17, Bursa, 2012. s. 2.

elektrik şebekesinin oluşturulması fikri de var. Gıda sorunlarına birlikte çözüm bulunması gerekiyor. Tanrı bizi enerji taşıyıcılarından eksik bırakmadı. Hangi açıdan bakarsak bakalım, birliğimiz çok güçlü bir kuruluştur. Milyonlarca insanı birleştiren piyasa, çetin olan hallerde bile başlı başına bir hayat sürdürebilecektir.¹⁵”

Üçüncü hedef olarak; AEB, ileride ortak savunma birliğine de dönüşecek. Nazarbayev, “İleride ortak savunma alanının meydana getirilmesi fikri de var. Bunun üzerinde Kolektif Güvenlik Antlaşması artık çalışmaktadır” dedi¹⁶. Bu hedef AEB’nin ileride ekonomik yapıdan askeri bir ortaklığa dönüşebileceğinin de sinyalini vermiştir.

Dördüncü hedef olarak; AEB’yi yönetecek ulus-üstü yapıda kurulacak olan hükümeti de (Avrasya Ekonomik Komisyonu) somutlaşmaya başladı. Rus haber ajansları, üç ülke makamlarının yeni kurulan “trans-ulusal” organlara yetkileri teslim edeceğini belirtiyorlar. Komisyon kuruluna kadar başkanlık görevini, Rusya Ticaret Bakanı Viktor Hristenko yapacak¹⁷. Bu hedef Putin’in makalesinde belirttiği gibi yeni kurulacak yapının ulus-üstü kimliğini ön plana çıkarmıştır.

Beşinci hedef olarak; Avrasya Birliği dünyada bir kutup olmak istemektedir. Vladimir Putin, bu hedefi “İzvestiya gazetesindeki makalesinde¹⁸” şöyle açıklamıştır: “Günümüz dünyasının kutuplarından biri haline gelmek ve aynı zamanda Avrupa ile dinamik şekilde gelişen Asya-Pasifik bölgesi arasında etkili bir bağlantı rolünü oynamak yeteneğinde olacak güçlü bir uluslar-üstü birliğin kurulmasını teklif ediyoruz.¹⁹” Bu hedef birliği Rusya öncülüğünde dönüşmüş bir Sovyetler Birliği olacağı yorumlarına da temel oluşturması sebebiyle eleştirilmektedir.

Genel olarak bakıldığında yeni kurulacak Avrasya Birliği, Putin’in makalesinde ifade ettiği gibi Avrupa Birliği’ni örnek alacak, birlik öncelikle üyeler arasında ekonomik bir bağ kuracak ilerleyen yıllarda siyasi bir yapıya bürünecektir. Birliğin ulus-üstü bir yapıda faaliyet gösterecek olması da bu yapının Rusya öncülüğünde oluşturulacak yeni bir SSCB benzeri yapı olduğu eleştirilerine karşıt olarak gösterilmektedir. Üye devletlerarasında Gümrük Birliği uygulanarak birlik üyeleri arasında ortak kazanımlar elde edecek, Schengen benzeri bir uygulama ile de üye ülkeler arasında sınırlar kaldırılarak bütünleşme tam anlamıyla sağlanacaktır.

¹⁵ İşyar, a.g.m. s.2.

¹⁶ İşyar, a.g.m. s.2.

¹⁷ İşyar, a.g.m. s.2,3.

¹⁸ Bkz. UweHalbach, “Vladimir Putin’s EurasianUnion”, SWP comments, C.1, Berlin, 2012. s.1,4.

¹⁹ İşyar, a.g.m. s.2.3.

Ancak Yeni Avrasyacı fikir akımının temelini oluşturan ABD karşıtlığı fikri, birliğin kuruluş stratejileri ve hedefleri ile örtüşen bir yapı ile tekrar karşımıza çıkmaktadır. Ruble'nin ortak para birimi olarak kullanılması ile birlikte bölgedeki ABD Dolarının yerini Rus Rublesi alacaktır. Putin makalesinde Birliğin hedefleri arasında açıkça Doların varlığını bölgede en azami düzeye indirme olduğunu belirtmese de Birliğe üye ülkeler arasında kullanılacak olan ortak para ile bölgede ve dünyada ABD Dolarının etkisinin azaltılması da birliğin hedefleri arasında gösterilmektedir. Ayrıca Putin'in makalesinde belirttiği üzere bu yeni kurulacak olan Birliğin hedeflerinden birisi olan; dünyada yeni bir kutup yani olacağı söylemi de Soğuk Savaş dönemi terimlerine atıf yapılması sebebiyle dünyada yeni bir ABD-RF rekabetinin ortaya çıkması ihtimalini ortaya çıkarmaktadır. Ancak hem Yeni Avrasyacı fikir akımının felsefesi olan Batı karşıtlığını yalnızca ABD olarak görme ve Avrupa'yı bir ortak kabul etme fikri hem de Avrasya Birliği'nin temel hedeflerine bakıldığında bu yeni yapı kıta Avrupa'sı ile bir rekabet içine girmeyecek hatta Avrupa'yı kendisine örnek kabul edecektir. Yine bu yapının ilerde ortak savunma stratejileri geliştirecek olması, Birliğin sadece ekonomik bir çerçevede varlığını sürdürmeyeceğini askeri ortaklıkta oluşturacağını bize göstermektedir. Bu da bu ortaklığın bölgede ABD'nin politikalarına karşı bir güç oluşturabilme düşüncesini de akıllara getirmektedir.

Avrasya Birliği Projesinin Türk Dış Politikasına Yansımaları

Avrasya Birliği'nin hali hazırda resmi bir yapıya kavuşmamış olması Birliğe karşı Türkiye'nin dış politika karar vericileri nezdinde henüz net bir yaklaşımı olamamasına neden olmaktadır. Birliğin işlerlik kazanacağı 2015'e kadar Avrasya Birliği projesi Türk dış politikası için hem akademik çalışma konusu hem de medyatik söylem olmaktan öteye gitmeyecektir. Ancak Birliğin kurulacağını 2011 yılında ilan edilmesi 2012 yılında Gümrük Birliği ile ilk adımın atılması, Türkiye kamuoyunda Birliğe karşı bazı tepkiler meydana getirmiştir. Ancak bu tepkiler Türk dış politikasında henüz bir değişime yol açmamış yalnızca söylem ve görüş beyanı olarak kalmıştır. Birliğin kuruluşunun TDP'ye yansımalarına bakmak için özellikle son dönem Türk dış politikasına, Birliğin kuruluşunda öncü rol oynayan Rusya ile Türkiye arasındaki ikili ilişkilere, Türkiye'nin kuruluşundan bu yana izlemiş olduğu Batıcı dış politika anlayışında çerçevesinde ABD ve AB ile olan ilişkilerini değerlendirmek gerekmektedir.

Avrasya Birliği projesinin Türk dış politikasında nasıl bir tepkiye yol açtığını anlamak için ilk olarak Ak Parti dönemi dış politikasını incelemek gerekmektedir. Bu döneme kadar neredeyse tamamen Batıcı bir dış politika

anlayışı içerisinde olan Türkiye, Ak Parti ile birlikte yeni bir dış politika vizyonu benimsemiş ve geçmişten gelen “Adriyatik’ten Çin Seddi’ne²⁰” sloganı etrafında dış politika eksenini genişletmiştir. 2000 sonrası dönemde Türkiye, Orta Asya ve Kafkas ülkeleriyle yeniden ilişkiler kurmaya başlamış bu coğrafya da daha çok kendini göstermeye başlamıştır.

Bugün Türkiye, Avrasya Birliği’nin etki alanı içerisinde olacak olan Orta Asya ve Kafkasya’ya yönelik politikaları sebebiyle Avrasya Birliği Türkiye’nin ilgi alanına girmiştir. Türkiye, 2000 öncesi dönemde sürdürdüğü ABD ve AB odaklı bir dış politika izlemiş olsaydı Avrasya Birliği projesi Türkiye için adı anılan bir oluşum olmayabilirdi. Bu açıdan bakıldığında Avrasya Birliği’nin TPD’ de bir seçenek olarak ortaya çıkmasını sağlayan en temel dinamik 2000 sonrası Ak Parti’nin dış politika anlayışıdır.

Türkiye, henüz Avrasya Birliği var olmadığı halde yine Rusya’nın girişimiyle kurulan Şanghay İşbirliği Örgütüne katılmak istediğini dile getirmektedir²¹. Başbakan Erdoğan’ın Şanghay’a üye olma söylemi Türkiye’nin yeni dış politika yönelimleri çerçevesinde Orta Asya ve Kafkasya’da yeniden etkili olma ve bölgede yeni politikalar üretmek istemesi olarak nitelendirilebilir. Erdoğan’ın bu söylemi Türkiye’nin bölgeye ilgisini göstermekle birlikte Avrasya Birliği’nin 2015’te kurulmasının akabinde Türkiye’nin bu yapıya da Şanghay İşbirliği Örgütü’ne üyelik noktasında benzer şekilde yaklaşacağı ve dahil olma çabası içerisinde olacağı şeklinde yorumlanabilir. Türkiye’nin hem ŞİÖ’ye üye olma çabası hem de Avrasya Birliği projesinin “akademik camiada tartışılan²²” bir konu olmasının temel sebebi olarak 2000 sonrası TDP’ nin dönüşümü olarak gösterilebilir.

Avrasya Birliği projesinin Türk dış politikasına yansımalarını incelemeye önce Türkiye’ye Avrasya Birliği seçeneğini sunan bir diğer neden olarak, Türkiye-Rusya ilişkilerine değinmek gerekmektedir. 2000 sonrası Türkiye, değişen TDP anlayışı ile Rusya ile tarihinde hiç olmadığı kadar iyi ilişkiler geliştirmiştir. İki ülke arasında 2001’de Avrasya İşbirliği Eylem Planı imzalanmıştır. Bu plan Türkiye ve Rusya için ikili ve bölgesel işbirliğini her alanda dostluk ve karşılıklı güven anlayışı çerçevesinde ilerleyeceği,

²⁰ Bkz. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel’in Türkçe Konuşan Ülkeler Devlet Başkanları VI. Zirve Toplantısında Yaptıkları Konuşma.
<http://www.tccb.gov.tr/suleyman-demirel-konusmalari/492/56976/cumhurbaskani-sayin-suleyman-demirelin-turkce-konusan-ulkeler-devlet-baskanlari-vi-zirve-toplantisin.html> (E.T. 03.05.2013)

²¹ “Bizi Şanghay Beşlisine Alın AB’yi Unutalım”, 25 Ocak 2013, Haber Türk

²² Bkz. “Avrasya Birliği Asya’daki Dört Büyük Gücü Kapsamalı”,

http://turkish.ru/r/2013_02_28/Avrasya-Birligi-Asyadaki-dort-buyuk-gucu-kapsamali/ (E.T.04.05.2013)

tarafların iyi ilişkilerini, siyasi danışmalarını ve ekonomik işbirliğini Avrasya coğrafyasına taşıyacakları vurgulanmıştır. İki devlet arasında 2009’da imzalanan deklarasyonla yol haritası çizilmiştir. 2010 yılında Üst Düzey İşbirliği Konseyi kurulmuş, aynı yıl iki ülke arasında 30 günlük vize muafiyeti antlaşması imzalanmış, iki ülke arasında günümüzde de devam eden iyi ilişkiler Kafkasya ve Orta Asya’da bir işbirliği ortamı hazırlamıştır²³. Türkiye’ye Avrasya Birliği seçeneğinin oluşması hatta Birlik kurulduktan sonra üye olabilme ihtimalini doğuran sebeplerden bir diğeri de Rusya ile geliştirdiği iyi ilişkiler olmuştur.

Türkiye ile Rusya arasında ilişkilerin bu denli iyi gitmesi Rusya cephesinde de Türkiye’nin Avrasya Birliği içerisinde olmasına yönelik yorumların gelmesine sağlamıştır. Rus siyaset bilimci ve iktidar partisi milletvekili Sergey Markov: *“Siyasi ilişkiler başta olmak üzere Rus-Türk ilişkilerinin çok dinamik bir şekilde geliştiğini kaydetti. Rus uzman, 15 yıl önceki iki ülke ilişkileri ile şimdi gelinen durumu karşılaştırdı. Ben, ilişkilerimizin ekonomik, siyasi ve stratejik ortaklığa doğru ilerlemesi gerektiğine inanıyorum. Burada sıkı bir birlik de söz konusu olabilir. Biz siyasi gelişmeleri takip ediyoruz, Türkiye Avrupa Birliği’ne (AB) alınmadı. Biz de şunu öneriyoruz, artık AB hikâyesini unutunuz ve gelin bizim Avrasya Birliği’ne giriniz. Sayın Başbakan Vladimir Putin, geçenlerde Avrasya Birliği tezini ortaya attı. Buraya Ukrayna, Belarus, Azerbaycan, Kazakistan, Moldova ve başka devletler davet edildi. Türkiye de burada olmalı²⁴”* şeklindeki ifadesiyle Türk-Rus ilişkilerinin bir ivme kazandığını ve bu iyi ilişkilerin Türkiye’nin Avrasya Birliği’ne dahil olmasıyla daha ilerleyebileceğini ifade etmiştir.

Türkiye’yi siyasi boyutta bu denli etkileyen bu Avrasya Birliği söyleminin ana kaynağı Türk-Rus ilişkilerinin dostluk ve stratejik ortaklık çerçevesinde ilerlemesidir. Eğer Türkiye-Rusya ilişkileri 2000 öncesi döneme paralel bir şekilde ilerlese idi Türkiye’nin Avrasya Birliği seçeneği pek mümkün görünmeyecekti.

Avrasya Birliği projesinin TDP’de tartışılmasına sebep olan bir diğer sebep olarak da Türkiye’nin dış politika anlayışının temeli olan Batıcılık fikri çerçevesinde ABD ve AB ile olan ilişkilerine göz atmak gerekmektedir. Bugün ABD ile ilişkilerinde gözle görülür sorunlar yaşamayan Türkiye, AB’ye üyelik sürecinde hala önemli bir aşama kaydedememiştir. Tam üyelik

²³ “Türkiye-Rusya Federasyonu Siyasi İlişkileri”,

<http://www.mfa.gov.tr/turkiye-rusya-federasyonu-siyasi-iliskileri.tr.mfa-> (E.T. 03.05.2013)

²⁴ “Markov: Türkiye Avrasya Birliği’nde yer almalı –ÖZEL”,

<http://haberrus.com/interview/2011/11/01/markov-turkiye-avrasya-birliginde-yer-almali.html-> (E.T. 04.05.2013)

müzakere sürecinin 2005'ten bu yana çok yavaş ilerlemesi, AB'nin yaşadığı ekonomik kriz Türkiye kamuoyunda ve iktidar cephesinde AB'ye karşı bir soğuma meydana getirmiştir. Başbakan Erdoğan'ın özellikle sonra dönemlerde AB'ye karşı tepkisini her platformda dile getirmesi²⁵, yine benzer şekilde Dışişleri Bakanı Davutoğlu'nun AB söylemleri²⁶, Türkiye'nin yönündü Doğuya çevirdiği söylemlerine yol açmıştır²⁷. Bir yanda yanı başındaki, yüzyıllardır karşılıklı ilişki içinde olduğu Rusya, diğer yanda 50 yıldır peşinden koştuğu, üyesi olmaya çalıştığı Avrupa Birliği: Türkiye bu ikisi arasında kalmış gibi görünse de aslında yüzü hep Batı'ya dönük olmuş ve Doğuyla ilişkileri daima temkinli bir seviyede ilerlemiştir²⁸. Ancak bu günlerde Şanghay'a dahil olma çabasında olan Türkiye'nin 2015 yılından sonra eğer hala AB'ye üye olmasa Avrasya Birliği'ne dahil olabileceği şeklinde yorumlanabilir.

Bütün bu etkenlerin bir araya gelmesiyle Avrasya Birliği Türk dış politikasında ve Türkiye kamuoyunda konuşulmaya başlamıştır. Dışişleri Bakanı Davutoğlu'nun; 7. Avrasya Diplomatik Misyon Temsilcileri Toplantısında yapmış olduğu açıklamada; *“Avrasya coğrafyasının dünya siyasetini yöneten bir merkez olduğunu söyledi. İnsanlık tarihinin bu coğrafyada başladığı belirten Davutoğlu, ticaret, kültür hareketlerinin de bu coğrafyada şekillendiğini söyledi. Çünkü bu büyük hareketlerin gerçekleştirildiği bu coğrafya barışı ve refahı arttırabilir, kaosu ve geri kalmışlığı da arttırabilir. O zaman bizim bu coğrafyaya yeni bir vizyonla bakmaya ihtiyacımız var. Bugün bu coğrafyadaki belirsizliğin ortadan kalkması lazım. Ülkeler arası diyalogun en üst düzeye çıkması lazım, Türkiye'nin Avrasya vizyonu hakkında bilgi veren Davutoğlu, Biz Avrasya'da en üst düzey siyasi diyalogun gerçekleşmesini istiyoruz. Sürekli ve daimi mekanizmalar oluşsun istiyoruz. Sadece ülkelerin düzenli olarak yaptıkları ve rutin hale gelmiş ikili ilişkiler alanından çıkıp yeni ve kapsamlı ilişkiler alanı oluşturulmasını istiyoruz”*²⁹ şeklinde ifadelerde bulunmuştur.

Davutoğlu'nun Avrasya'da yeni bir diyaloga ihtiyaç olduğunu ifade etmesi bölgedeki bütünleşme hareketlerine Türkiye'nin dahil olma niyeti içerisinde

²⁵ Bkz. Sedat Ergin, “Erdoğan AB'ye Resti Çekiyor”, Hürriyet, 15 Şubat 2013.

²⁶ Bkz. “Türkiye AB'ye Rest Çekti, Onlar Yoluna Biz Yolumuza”, Haber Türk, 31 Mart 2013.

²⁷ Bkz. “Tarık Ramazan: Türkiye Yüzünü Batıya Döndü”, Zaman, 30 Ekim 2012.

²⁸ Serhan Boğaz, “Soğuk Savaş Sonrası Değişen Konjonktürde Rusya Federasyonu-Avrupa Birliği İlişkileri ve Türkiye'ye Yansımaları”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Avrupa Birliği Anabilim Dalı, Ankara, 2011. s.102.

²⁹ “7. Avrasya Diplomatik Misyon Temsilcileri Toplantısı”,

http://www.deik.org.tr/492/7_AVRASYA_D%C4%B0PLOMAT%C4%B0K_M%C4%B0SYON_TEMS%C4%B0LC%C4%B0LER%C4%B0_TOPLANTISI.html- (E.T. 05.05.2013)

olduğu şeklinde yorumlanabilir. Ayrıca Davutoğlu'nun siyasi diyalog söylemi ekonomik bütünleşmeden öteye bir adıma ihtiyaç olduğunu ve 2015'te kurulacak Avrasya Birliği'ne katılım noktasında Türkiye'nin olumlu bakabileceği şeklinde değerlendirilebilir. Ancak Türkiye her ne kadar dış politikada eksen genişlemesi yaşasa da bu Batıcı dış politikadan vazgeçileceği, Türkiye'nin yüzünü tamamen Doğuya çevireceğini göstermez. Nitekim Türkiye, siyasi ve toplumsal söylemlerle AB'yi çok sert bir şekilde eleştirse bile Türkiye'nin hali hazırda AB üyeliği hedefinden vazgeçmemiş olması eksen kayması eleştirilerine karşı ortaya konulacak bir argüman olarak gösterilebilir.

Genel olarak bakıldığında ise; Avrasya Birliği projesi, Türkiye'nin Kafkasya ve Orta Asya coğrafyası üzerine yürüttüğü politikalara uygun ve bölge hedeflerine hizmet edeceği izlenimi veren bir yapıda olsa da Birliğin henüz kurulmamış olması Türk dış politikası için henüz üzerinde durulan bir hale gelmemiştir.

Avrasya Birliği seçeneği bugün Türkiye'nin NATO'ya üyeliği sebebiyle yakın gelecekte uzak bir ihtimal olarak gözükmemektedir. Ancak Avrasya Birliği'nde AB gibi "Çeşitlilik İçinde Birlik"³⁰ sloganıyla hareket ederse Türkiye, Birliğe farklı boyutlarda dahil olabilir. Kısacası Türkiye Birliğin siyasi yapısına dahil olmasa bile Gümrük Birliği'ne ya da Schengen benzeri sınırların ortadan kaldırıldığı yapıya dahil olması Türkiye'nin Doğu ve Batı politikaları arasında dengeli bir siyaset izlemesi açısından önemli görülebilir³¹.

Ancak Türkiye'nin 2000 sonrası dış politikasındaki dönüşüm, Türkiye-Rusya ilişkilerinin yükselen bir ivme kazanması ve iki ülkenin Kafkasya ve Orta Asya'da rekabetten işbirliğine dönen politikalar izlemesi ile birlikte Türkiye'nin 1959'dan bu yana AB'ye üye olmak isteyip henüz gözle görülür bir ilerleme kaydedememesi, 2015'de Avrasya Birliği'nin Türk dış politikası için bir seçenek olma ihtimalini güçlendirmektedir.

Fakat Her ne kadar bu yorumlara bakılarak Türkiye'ye eksen kayması eleştirileri yapılmış olsa da kurulacak olan Avrasya Birliği, Avrupa Birliğine alternatif olması muhtemel gözükmemektedir.

³⁰ Bkz. "Çeşitlilik İçinde Birlik: "Parçalanma olmadan bütünlüğü ve çeşitliliği ifade eder, insan ilişkilerinde fiziksel, kültürel, dilsel, sosyal, dini, siyasi, ideolojik veya psikolojik farklılıkları daha fazla hoşgörü temeline dayandıran slogandır". Ayrıca AB'ye üye devletlerin birlik içerisindeki bütün bütünleşme hareketlerine dahil olmayabilmesine imkan veren, örnek olarak İngiltere'nin Schengen'e, Polonya'nın Eurozone'ın dışında kalabilmesine olanak sağlayan slogandır."

-http://en.wikipedia.org/wiki/Unity_in_diversity- (E.T. 11.05.2013)

³¹ Kürşat Zorlu, "Türkiye Avrasya Birliği'ne Girecek Mi?", Yeniçağ, 24 Mart 2012.

Genel olarak bakıldığında Türkiye'nin Avrasya Birliği'ne bakışını değerlendirecek olursak; *“Birincisi, Merkezi Asya'ya uzanan “Türk Dünyası” eksenidir. İkincisi, güneye uzanan “İslam Dünyası” eksenidir. Üçüncüsü ise; Cumhuriyet ile birlikte Batıya uzanan “Çağdaş/Modern Dünya” eksenidir. Tarih boyunca bu üç eksen Türkiye'nin ilgi alanı olmuş ve aynı zamanda da varlığını etkilemiş ve şekillendirmiştir³²”.*

Özellikle çağdaş/modern Dünya olarak nitelendirilen Batı eksenini son dönemde Türk ve İslam dünyasını içine alacak şekilde genişleten Türkiye için Avrasya Birliği seçeneği yeni dış politika anlayışı için büyük bir önem arz etmektedir. Özellikle Batı yönlü siyasetinden AB'ye üyelik sürecinden istediğini alamaması Türkiye'yi farklı arayışlara yönelmiş yorumu da yapılabilir.

Bu bağlamda kurulacak olan Birlik Türkiye'nin Orta Asya siyaseti için Avrasya Birliği seçeneği Rusya ile rekabet edemeyeceği alanlarda bir araç olarak kullanılabilir. Ancak Türk-Rus ilişkilerine tarihi perspektiften bakarsan ikili ilişkiler 2000 sonrası dönemde yükselen bir ivme kazansa da bu tarihten önceki süreçte ilişkiler genellikle rekabet ve çatışma boyutunda ilerlemiştir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Avrasya coğrafyası da, yeni dünya düzeninde dikkatleri üzerine çeken bir coğrafya olarak karşımıza çıkmaktadır. Sahip olduğu zengin petrol ve doğal gaz rezervleri ve jeopolitik konumu nedeniyle tüm dünyanın ilgisinin yoğunlaştığı bölgede, ABD'nin küresel üstünlüğüne tehdit olabilecek devletler bulunmaktadır. Rusya ve ABD'nin 20. yy'da mücadele alanı olan bu coğrafya halen bu vasfını korumaktadır. Bu bağlamda Rusya, Slavofilizm düşüncesi çerçevesinde her zaman yayılması politikalar izlemiş ve fikir akımı Pan-Slavizmi de oluşturmuştur. Pan-Slavist düşüncesi I.D. Savaşı sonrası Avrasyacılık düşüncesi ile kendini sürdürmüş ve Rusya varlığını sürdürebilmesinin yegane temeli olarak ABD ve Avrupa karşıtlığı olarak ortaya çıkmıştır. SSCB'nin kurulması ve yıkılmasına kadar olan bu süreç Klasik Avrasyacı düşüncenin fikir altyapısı ile sürdürülmüştür.

Ancak Batı ve Batılı değerlerinin karşısında duran SSCB yıkılmış, dağılmasının ardından kurulan yeni cumhuriyetler, Bağımsız Devletler Topluluğu adı altında bir yandan serbest piyasa ekonomisine geçişin zorluklarını yaşarken diğer yandan da yeni düzende ayakta kalabilmek için

³² Reha Taşkesen, “Avrasya Birliği”, -<http://www.yeniyaklasimlar.org/m.aspx?id=1837>- (E.T. 06.05.2013)

işbirlikleri kurma çabasına girmişlerdir. Rusya'nın bölgeye tekrar hakim olabilme çabası olarak değerlendirilen bu yapı çok fazla etkin olamamış ancak faaliyet göstermeye devam etmiştir. 2000 sonrası dönemde bir dönüşüm yaşayan Rus dış politikası, fikir babası A. Dugin olan Yeni-Avrasyacı düşünceyi benimsemiş ve bu fikir Rusya'nın yeni dış politika anlayışını oluşturmuştur. Batıyı yani mücadele edilmesi gereken yapıyı yalnızca ABD olarak tanımlayan bu düşünce Avrupa ile ilişkilerin geliştirilmesini savunmuş ve Avrupa'nın demokrasi, serbest piyasa ekonomisi gibi değerlerin benimsenmesinin yolunu açmıştır.

Bu bağlamda Putin, eski Sovyet coğrafyasında AB'nin örnek olarak alınacağı ekonomik temellerle kurulan ancak daha sonraları siyasi bir yapıya bürünen bir yapı kurulacağını 2011 yılında ilan etmiş bu 2012 yılında ise Rusya, Kazakistan ve Belarus Gümrük Birliği antlaşması imzalayarak Birliğin kuruluşu aşamasında ilk adımı atmışlardır. 2015'te hayata geçirilecek olan AvBP, ABD açısından yeni bir SSCB benzeri yapının oluşturulacağı ifade edilerek eleştirilmiştir. Türkiye için ise; henüz akademik çalışma konusu olmaktan öteye gidemeyen bu yapı kuruluşundan itibaren Türk dış politikasını meşgul edecektir.

Ancak Türkiye'nin düşük bir ihtimal de olsa Avrasya Birliği'ne üye olması Brzezinski'nin Büyük Satranç Tahtası adlı eserinde belirttiği üzere ABD'nin bölgedeki en büyük müttefikini kaybetmesine yol açabilir. Ayrıca Türkiye'nin ABD ve AB eksenli dış politika çizgisinden çıkıp yönünü Doğuya dönmesi ile birlikte bir Türk-Rus-Çin ittifakı kurulabilir bu durum ABD'nin bölgeden tamamen uzaklaşmasına yol açabilir. 2000 sonrası dönemde çok yönlü dış politika izleyen Türkiye'nin Rusya ile çok yakın ilişkiler içine girmesi, siyasi elitler nezdinde kimi zaman AB'yi eleştiren söylemleri ABD'nin için tedirgin edici bir durum olarak değerlendirilebilir.

Bu süreçte Türkiye'nin yapması gereken, Avrasya Birliği seçeneğini dış politikada bir araç olarak kullanmak olacaktır. AB'ye üyelik yolunda ABD'nin Türkiye'nin önünü açması muhtemel gözükabilir. Ancak Rusya'nın petrol ve doğalgaz'a sahip olması ve Türkiye'nin Rusya'ya olan enerji bağımlılığı da Avrasya Birliği'nin Türkiye için önemini bir kez daha göstermektedir. Örneğin Rusya'nın bu kalemlerde Türkiye'yi mecbur bırakarak Birliğe dahil etmesi de olası bir durum olarak söylenilebilir. ABD ve AB'nin Türkiye'nin NATO'daki etkisini ve bölgedeki öneminin farkında olması ve Türkiye'nin dostluğunu kaybetmekten çekinmeleri, Rusya'nın Türkiye ile yakınlaşma çabaları ve Birliğe dahil etme talepleri, AB'ye Türkiye'ye üyelik yolunu açmasını sağlayabilir.

Bu bağlamda Türkiye, kurulacak AvBP'nin siyasi yapısına dahil olmamakla birlikte Gümrük Birliği ve Birlik üyeleri arasında imzalanan vize muafiyeti

antlaşmalarına dahil olarak hem Batı'ya karşı Avrasya Birliği kozunu kullanabilir hem de yeni dış politika anlayışı çerçevesinde Orta Asya ve Kafkasya ülkeleri ile ilişkilerini daha da geliştirip Rusya ile rekabet edemediği alanlarda işbirliği imkanı sağlayabilir.

Ancak her ne olursa olsun Türkiye'nin ABD ve AB'nin müttefikliğini kaybetmemesi gerekmektedir. Bugün Türkiye'nin bölgesel lider olma isteği, Batı ile bu kadar yakın ilişkiler içerisinde olan tek Müslüman ülkesi olması gibi durumların devamı için Batı eğilimli dış politika anlayışının devam etmesi gerekmektedir. Yoksa Türkiye'de diğer Arap ülkeleri gibi kabul edilip, demokrasi, insan hakları gibi evrensel değerlerin olmadığı bir üçüncü dünya ülkesi olarak kabul edilebilir.

Özetle Türkiye, Batı ile Doğu arasındaki dengeyi iyi oluşturmalı ABD ve AB'nin müttefikliğini kaybetmeden, Rusya ile ilişkilerini dostluk ve yakın ilişkiler çerçevesinde ilerletmelidir. Avrasya Birliği kurulsada dahi Birliği siyasi yapısına değil ekonomik ve sosyal bütünleşme hareketlerinin içinde yer almalıdır. Böylece Avrasya Birliği'nin üyelerine sağlamış olduğu ekonomik avantajlardan yararlanarak Rusya'ya bağımlı olduğu petrol ve doğalgazı daha düşük fiyatlardan alarak ekonomik kazanç sağlayabilir. Böylece hem ABD ve AB'nin müttefikliğini kaybetmez hem de Rusya ile olan ilişkiler daha ileri boyuta taşınabilir.

KAYNAKÇA

Adomeit, Hannes., "Putin's Eurasian Union: Russia's Integration Project And Policies On Post-Soviet Space", CIES, S.4, İstanbul, 2012.

Alizade, Hakim., "Küresel Değişimler Eşiğinde Rusya'nın Avrasyacılığı",

-<http://www.sde.org.tr/tr/haberler/1713/kuresel-degisimlerin-esiginde-rusyanin-avrasyaciligi.aspx>- (E.T. 23.04.2013)

"Avrasya Birliği Asya'daki Dört Büyük Gücü Kapsamalı", http://turkish.ruvr.ru/2013_02_28/Avrasya-Birligi-Asyadaki-dort-buyuk-gucu-kapsamali/ (E.T.04.05.2013)

Brzezinski, Zbigniew., Büyük Satranç Tahtası, Çev: Yelda Türedi. İnkılap Yayınları, İstanbul, 2010.

- Bassin, Mark., “Klasik ve Yeni Avrasyacılık Geçmişten Gelen Devamlılık”. Çev: Özgür Tüfekçi. Bilge Strateji, C:2, S.4. İstanbul, 2011.
- Boğaz, Serhan., “Soğuk Savaş Sonrası Değişen Konjonktürde Rusya Federasyonu-Avrupa Birliği İlişkileri ve Türkiye’ye Yansımaları”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Avrupa Birliği Anabilim Dalı, Ankara, 2011.
- “Bizi Şanghay Beşlisine Alın AB’yi Unutalım”, Haber Türk, 25 Ocak 2013.
- “Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel’in Türkçe Konuşan Ülkeler Devlet Başkanları VI. Zirve Toplantısında Yaptıkları Konuşma.”
<http://www.tccb.gov.tr/suleyman-demirel-konusmalari/492/56976/cumhurbaskani-sayin-suleyman-demirelin-turkce-konusan-ulkeler-devlet-baskanlari-vi-zirve-toplantisin.html> (E.T. 03.05.2013)
- Ergin, Sedat., “Erdoğan AB’ye Resti Çekiyor”, Hürriyet, 15 Şubat 2013.
- Halbach, Uwe., “Vladimir Putin’s Eurasian Union”, SWP comments, C.1, Berlin, 2012.
- İşyar, Ömer G., “Avrasya’daki Güncel Gelişmelerin Analizi”, Diplomatik Gündem, C.2, S.17, Bursa, 2012.
- Ergül, Osman., “Rus Dış Politikasında Bölgeselleşme ve Rusya’nın Entegrasyon Stratejisi: Avrasya Ekonomik Örgütü”, *International Conference on Eurasian Economies*, Almata-Kazakistan, 2012.
- Hilalov, Fuad., “Yeni Avrasyacılık ve Rusya”, Turgut Özal Uluslararası Ekonomi ve Siyaset Kongresi II e-kitap.-<http://iys.inonu.edu.tr/webpanel/dosyalar/1427/file/fuadhilalov.pdf>-(E.T. 30.12.2012)
- Kaya, Sezgin., “Rus Dış Politikasında Batı Karşıtlığının Düşünsel ve Tarihsel Gelişimi”, Akademik Bakış,C.4, S.4, Ankara, 2010.
- “Markov: Türkiye Avrasya Birliği’nde yer almalı –ÖZEL”, -
<http://haberrus.com/interview/2011/11/01/markov-turkiye-avrasya-birliğinde-yer-almali.html>- (E.T. 04.05.2013)
- “Tarık Ramazan: Türkiye Yüzünü Batıya Döndü”, Zaman, 30 Ekim 2012. Taşkesen, Reha., “Avrasya Birliği”, <http://www.yeniyaklasimlar.org/m.aspx?id=1837>- (E.T. 06.05.2013) “Türkiye AB’ye Rest Çekti,

Onlar Yoluna Biz Yolumuza”, Haber Türk, 31 Mart 2013. “Türkiye-Rusya Federasyonu Siyasi İlişkileri”, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-rusya-federasyonu-siyasi-iliskileri.tr.mfa-> (E.T. 03.05.2013)

Umruk, Okan.,” Avrasya Birliği 2015’te Geliyor”, <http://www.dunya.com/avrasya-birliği-2015te-geliyor-149321h.htm-> (E.T. 24.04.2013)

Zorlu, Kürşat. “Türkiye Avrasya Birliği’ne Girecek Mi?”, *Yeniçağ*, 24 Mart 2012. “7. Avrasya Diplomatik Misyon Temsilcileri Toplantısı”, http://www.deik.org.tr/492/7_AVRASYA_D%C4%B0PLOMAT%C4%B0_M%C4%B0SYON_TEMS%C4%B0LC%C4%B0LER%C4%B0_OPLANTISI.html- (E.T. 05.05.2013)